رابطهٔ عضویت در انجمن‌های داوطلبانه با میزان اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه مازندران

خلیل غلامزاده*، محمود شارع‌پور**

طرح مسئله: در این مقاله رابطهٔ بین اعتماد اجتماعی و جامعهٔ مدنی (با تأکید بر انجمن‌های داوطلبانه) مورد بررسی و آزمون تجربی قرار می‌گیرد و سعی می‌شود به این سئوال پاسخ داده شود که چه رابطه‌ای بین عضویت در انجمن‌های داوطلبانه و میزان اعتماد اجتماعی وجود دارد؟

روش: روش بررسی دراین پژوهش تلفیقی از روش کتابخانه‌ای و میدانی است؛ در روش میدانی دانشجویان دانشگاه مازندران در سال تحصیلی ۸۶/۸۷ به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شدند و تعداد ٤٥٧ نفر، به عنوان نمونه انتخاب و پرسش‌نامه‌ها بر اساس نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب بین آن‌ها توزیع شد.

یافته ها: اعضای انجمن‌های داوطلبانه نسبت به غیر عضوها دارای میزان اعتماد اجتماعی بیش‌تری نبودند ولی اعضای این انجمن‌ها، میزان بیش‌تری از متغیرهای جامعهٔ مدنی (آگاهی از اخبار جامعه، احساس رضایت از زندگی، هنجار معاملهٔ متقابل و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون) و میزان کم‌تری از متغیرهای جامعه غیر مدنی (احساس ناامنی، احساس فرصت طلبی و احساس بیگانگی) را دارا بودند و این متغیرها با اعتماد اجتماعی رابطه داشتند.

نتایج: انجمن‌های داوطلبانه از نظر بیش‌تر داشتن متغیرهای جامعه مدنی (نظیر: هنجار معاملهٔ متقابل و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون) که بر اعتماد اجتماعی تأثیر مثبت دارند و کم‌تر داشتن متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی (مانند: احساس ناامنی و احساس بیگانگی) که بر اعتماد اجتماعی اثر منفی دارند، اهمیت دارند ولی احتمالاً از آن‌جایی که میزان متغیرهای جامعهٔ مدنی در جامعهٔ مورد مطالعه نسبتاً در سطح کم و میزان متغیرهای جامعه غیر مدنی در سطح بالایی وجود داشته، انجمن‌های داوطلبانه نتوانسته‌اند به طور مستقیم میزان بیش‌تری از اعتماد اجتماعی را نشان بدهند.

کلیدواژه‌ها: اعتماد اجتماعی، انجمن‌های داوطلبانه، جامعهٔ مدنی، سرمایهٔ اجتماعی.

تاریخ دریافت: **۸۷/۷/۶** ***تاریخ پذیرش:*** **۸۸/۱۲/۹**

* دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه مازندران <Khalil.gholamzade@Gmail.com>

** دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه مازندران

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

مقدمه

روابط انسانی و کیفیت آن دارای اهمیتی اساسی است. چنان که می‌توان گفت شکل‌گیری جامعه بر اساس روابط می‌باشد. بر این اساس جامعه شناسی به دنبال بررسی روابط موجود در جوامع انسانی است و در بررسی روابط اجتماعی بیش‌تر نظریه پردازان داشتن روابطی گرم، صمیمی و دارای اعتماد را منشأ اثرات مطلوبی برای جامعه دانسته‌اند. در این راستا نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی، از نظریاتی است که به طور خاص به بررسی روابط اجتماعی پرداخته است. در مورد این نظریه، نویسندگان بسیاری معتقدند این مفهوم یعنی سرمایهٔ اجتماعی در معنای پیوند و علاقهٔ فرد به جامعه، برای مدتی طولانی در نظریات کلاسیک جامعه شناسانی از قبیل دورکیم، تونیس، مارکس، و وبر وجود داشته است (Rotolo, 1999; Ferlander, 2007; Smith and Kulynych, 2002; Osgood and Ong, 2001).

پاتنام از نظریه پردازان کلاسیک سرمایهٔ اجتماعی و مشهورترین نظریه پرداز این مکتب، این نظر را می‌پذیرد و معتقد است بخشی از اهمیت مفهوم سرمایهٔ اجتماعی به دلیل تأکید بر پژوهش‌های گذشتگان است اما این مفهوم آن مباحث را در یک جا جمع کرده و باعث توجه به این مسئله شده است که الگوهای ارتباط اجتماعی می‌توانند برای فرد و جامعه بسیار مفید باشند (تاجبخش، ۱۳۸٤). چنان که او بیان می‌دارد سرمایهٔ اجتماعی نهفته در هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی پیش شرط توسعهٔ اقتصادی و حکومت کارا هستند (پاتنام، ۱۳۸٤).

مفهوم اعتماد از مهم‌ترین مؤلفه‌های نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی، خصوصاً نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی پاتنام و نشان دهندهٔ توجه به روابط اجتماعی می‌باشد. اگر چه این مفهوم تا چند دههٔ پیش در کانون نظریات جامعه شناختی قرار نداشته اما می‌توان گفت همواره حضور ساکتی در بیش‌تر آثار اصلی جامعه شناختی دارا بوده است (شارع‌پور، در دست چاپ: ۱). به طوریکه آیزنشتات (Eisenstadt) بیان می‌دارد اعتماد و همبستگی اجتماعی از مهم‌ترین مسائل نظم اجتماعی برای دورکیم و تا حدی تونیس بوده است. بدین معنی که در نظر

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

آن‌ها بدون انسجام و اعتماد، پایداری نظم اجتماعی امکان‌پذیر نبوده است (چلبی، ۱۳۸٤). پارسونز نیز اعتماد را منبع اصلی نظم اجتماعی می‌دانسته است (Paxton, 2007). به طور کلی می‌توان گفت اعتماد نمونه بسیار خوبی از منابع اخلاقی و فرهنگی است که می‌تواند به شیوه‌ای غیر رسمی هماهنگی اجتماعی را ایجاد کند (افه، ۱۳۸٤).

علاوه بر اهمیت اعتماد در مسئله نظم و هماهنگی اجتماعی، و در مورد مقولهٔ همکاری، اعتماد نوعی گریس اجتماعی است که چرخ‌های تبادلات اجتماعی و اقتصادی را روغن کاری می‌کند و در صورت عدم وجود آن، این تبادلات بسیار هزینه بر، بوروکراتیک و زمان بر خواهند بود (فیلد، ۱۳۸٦).

توجه به اعتماد در سطح ملی نیز نشان دهندهٔ پیامدهای مثبت آن برای دموکراسی (آسلانر، پاتنام، پاکستون، به نقل از Paxton, 2007) و توسعهٔ اقتصادی است (Fukuyama, 2001).

مفهوم مشارکت، خصوصاً مشارکت در انجمن‌های داوطلبانه از دیگر مؤلفه‌های اصلی نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی می‌باشد. وجود انجمن‌های داوطلبانه یکی از نشانه‌های اصلی وجود جامعهٔ مدنی است. از طرف دیگر جامعه مدنی بستری برای رشد و گسترش انجمن‌های داوطلبانه است. آن‌ها بخشی از نهادهای مدنی بوده و به توسعه صنعتی، تقسیم کار پیچیده، گسترش زندگی شهرنشینی، طرح مسئلهٔ آزادی‌های فردی و تشکیل دولت–ملت‌های جدید وابسته هستند (زاهد زاهدانی، ۱۳۸۱). این انجمن‌ها در گسترش حوزهٔ عمومی و اثرگذاری بر سیاست‌های اقتصادی و دولتی در سطح ملی و منطقه‌ای و در گسترش جامعهٔ مدنی، مشارکت سیاسی، و نیز توسعهٔ انسانی نقش دارند. با نظر به این که در دهه‌های اخیر به موضوع مشارکت و نقش فعال مردم در توسعهٔ پایدار توجه بیش‌تری می‌شود انجمن‌های داوطلبانه می‌توانند از کانال‌های اصلی اعمال نظر مردم و تمرین مشارکت جمعی و رشد توانمندی‌های فکری و عینی انسان در جوامع در حال توسعه باشند (سرایی، ۱۳۸۱). آن‌ها پیوندهای انسجام اجتماعی تولید می‌کنند که پایه‌ای برای

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

جامعه مدنی و دموکراسی است (نیوتن، ۲۰۰۱).

پاتنام ایدهٔ اصلی نظریه سرمایهٔ اجتماعی را این می‌داند که شبکه‌های اجتماعی، بیش‌تر از شرایط انفرادی ناشی از پی جویی نفع شخصی، مردم را به همکاری و اعتمادپذیری تشویق می‌کنند (پاتنام، ۱۳۸٤).

در این پژوهش سعی می‌شود ایدهٔ اصلی نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی در نظر پاتنام، یعنی رابطهٔ عضویت در انجمن‌های داوطلبانه و اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد.

چارچوب نظری

نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی از نظریاتی است که به بیان اثرات مثبت ارتباط با دیگران پرداخته است. سرمایهٔ اجتماعی از پیوندهای عینی و ذهنی بین افراد تشکیل شده است. پیوندهای عینی ساختار شبکه‌ای هستند که ارتباط بین افراد را برقرار می‌کنند و پیوندهای ذهنی ماهیت ارتباط متقابل می‌باشند (شارع‌پور، ۱۳۸۵؛ موسوی، ۱۳۸۵؛ احمدی فیروز جاهی، ۱۳۸۵).

چنان که آسلانر بیان می‌دارد اعتماد و مشارکت هر دو دارای اهمیت می‌باشند، در واقع باید گفت ارزش‌هایی مانند اعتماد در خلاء ایجاد نمی‌شوند (روشنفکر، ۱۳۸۵) و برای شکل‌گیری آن‌ها شبکه‌ای از روابط اجتماعی لازم است تا در آنها اعتماد و دیگر ارزش‌ها شکل بگیرد.

نظریه‌های سرمایهٔ اجتماعی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد:

الف) سرمایهٔ اجتماعی به عنوان دارایی فردی: نظریه پردازان این حوزه به تبعیت از بوردیو، سرمایهٔ اجتماعی را سرمایه‌گذاری افراد در شبکه‌های اجتماعی می‌دانند به گونه‌ای که برای همان افراد سودمند باشد.

ب) سرمایهٔ اجتماعی به عنوان دارایی جمعی: این نظریه پردازان به تبعیت از پاتنام، سرمایهٔ اجتماعی را نشان دهندهٔ میزان اهمیت و توجه اعضای جامعه نسبت به امور مدنی

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

می‌دانند که حکایت از وجود هنجارهای اجتماعی تشویق کنندهٔ کنش‌های جمعی و میزان بالای اعتماد اجتماعی و اعتماد به نهادهای عمومی دارد (شارع‌پور، ۱۳۸۵).

پاتنام در نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی به نقش مثبت انجمن‌های داوطلبانه توجه زیادی معطوف داشته است. او آن‌ها را بر آمده از ریشه‌های تاریخی جوامع مدنی می‌داند و معتقد است تأثیرات مثبت آن‌ها باعث ترقی و ثروتمندی جامعه شان شده است. در نظر او شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجار معاملهٔ متقابل[1] را تقویت، ارتباطات را تسهیل و جریان اطلاعات در مورد قابل اعتماد بودن افراد را بهبود می‌بخشند و بدین طریق حسن شهرت را انتقال داده و پالایش می‌کنند، آن‌ها تجسم موفقیت پیشینیان در همکاری هستند و می‌توانند به عنوان یک چارچوب فرهنگی شفاف برای همکاری آینده عمل نمایند. البته شبکه‌های مورد نظر کلمن و پاتنام، شبکه‌هایی با ساختار افقی هستند نه عمودی (ناطق‌پور، ۱۳۸٤). علاوه بر آن پاتنام در نظراتش اعتماد را به همراه معامله متقابل به عنوان جزئی ذاتی از هنجارهایی که از شبکه‌های اجتماعی به وجود می‌آیند ارائه می‌کند (فیلد، ۱۳۸٦). کسان دیگری نیز با او هم عقیده هستند، مثلاً کمپل بیان می‌دارد که یک شبکهٔ پایدار، عمیق و غنی از روابط می‌تواند کسب اعتماد و خود باوری را تسهیل کند (همان، ۹۸). به همین دلیل است که فیلد معتقد است: « اعتماد به خودی خود یک بعد از سرمایهٔ اجتماعی نبوده و فقط یکی از نتایج آن است» (همان).

مکانیسم تولید اعتماد در انجمن‌های داوطلبانه

پاتنام برای ربط دادن اعتماد و مشارکت از تئوری بازی‌ها استفاده می‌کند. به طوری که او بیان داشته تئوری بازی‌ها بر این امر اذعان دارد که همکاری هنگامی آسان‌تر صورت می‌پذیرد که بازیگران در بازی‌های مکرر غیر قطعی درگیر باشند. به طوری که یک پیمان شکن در دوره‌های متوالی با مجازات روبرو شود (پاتنام، ۱۳۸۰). به نظر پاتنام موفقیت در

1. reciprocity

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

غلبه بر معضلات عمل جمعی و فرصت طلبی که در نهایت به ضـرر خـود آن افـراد تمـام می‌شود به زمینهٔ گسترده تری که بازی در آن صـورت مـی‌پـذیرد بـستگی دارد. همکـاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایهٔ اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای معاملهٔ متقابـل و شبکه‌های مشارکت مدنی داراست، بهتر صورت می‌گیرد (همان).

به نظر پاتنام شبکه‌های اجتماعی امکان انتقال و انتشار اعتماد را فراهم می‌کنند چرا کـه مثلاً من به شما اعتماد دارم زیرا من به او اعتماد دارم و او مرا مطمئن ساخته که می‌توان به شما اعتماد کرد (همان). در جوامع کوچک و به هم پیوسته، پیش بینی رفتار فرد و اعتمـاد به او به آشنایی با او بستگی دارد اما در جوامع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر اعتمادی غیر شخصی‌تر یا شکل غیر مستقیمی از اعتماد ضرورت دارد (همان). پاتنام معتقد است در جوامع مـدرن اعتماد بین شخصی از طریق شبکه‌های مشارکت مدنی و هنجارهای معامله متقابل به اعتماد اجتماعی تبدیل می‌شود.

هنجارهایی که اعتماد را تقویت می‌کنند به این دلیل که هزینهٔ معاملات را پـایین آورده و همکاری را تسهیل می‌نمایند، توسعه پیدا می‌کنند. مهم‌ترین این هنجارها، هنجـار معاملـهٔ متقابل است که بر دو نوع می‌باشد: ۱- متوازن ۲- عمومی.

هنجار معامله متقابل متوازن به مبادلهٔ همزمان چیزهای با ارزش برابر ماننـد زمـانی کـه همکاران روزهای تعطیلشان را با هم عوض می‌کنند، اشاره دارد اما هنجـار معاملـه متقابـل عمومی به رابطهٔ تبادلی مداومی اشاره دارد که در همه حال یک طرفه و غیر متـوازن اسـت اما انتظارات متقابلی را ایجاد می‌کند مبنی بر این‌که سودی که اکنـون اعطـا شـده، بایـد در آینده باز پرداخت گردد. در جوامعی که از این هنجارها استفاده می‌شود افراد بهتر می‌توانند بر فرصت طلبی فائق آمده و مشکلات عمل جمعی را حـل نماینـد (همـان). هنجـارهـای معامله متقابل (خصوصاً هنجار معاملهٔ متقابل عمـومی) و شـبکه‌هـای مـشارکت مـدنی در انتقال اعتماد بین شخصی به اعتماد اجتماعی دخیل هستند. یک هنجار مؤثر مبتنی بر معامله متقابل عمومی احتمالاً با شبکه انبوهی از مبادلات اجتماعی مرتبط است. در جامعـه‌ای کـه

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

مردم می‌توانند مطمئن باشند که اعتماد مورد سوء استفاده قرار نمی‌گیرد، احتمال بیش‌تری برای انجام مبادلات و معاملات وجود دارد، بر عکس، مبادلات مکرر در طی یک دورهٔ زمانی نیز به توسعهٔ هنجار معاملهٔ متقابل عمومی کمک می‌کند. معمای زندانی و امثال آن اغلب به وسیله تقویت روابط شخصی حل می‌گردند (همان).

پاتنام معتقد است در غیاب شبکه‌های مشارکت مدنی، شهروندان مناطق غیر مدنی در امور سیاسی خود احساس ضعف، بیگانگی و استثمار شدگی می‌کنند. زندگی در جامعه‌ای که به صورت عمودی سازمان‌دهی شده و به صورت افقی دچار گسست است همه روزه بر احساس استثمار، وابستگی، محرومیت و بیهودگی به ویژه در طبقات پایین جامعه می‌افزاید (همان). در عوض درستکاری، اعتماد و اطاعت از قانون سه صفت برجستهٔ مربوط به فضیلت مدنی هستند. گفته می‌شود شهروندان در جامعه مدنی با یکدیگر به صورت عادلانه رفتار می‌کنند و انتظار دارند که با آن‌ها نیز به صورت عادلانه رفتار شود (همان).

پاتنام بیان می‌دارد که نتایج نظر سنجی در ایتالیا این نظریه را تأیید کرده و نشان داده که شهروندان در مناطق مدنی نسبت به شهروندان مناطق غیر مدنی اعتماد اجتماعی بیش‌تری داشته و همان‌طور نسبت به تبعیت از قانون توسط دیگر شهروندان اعتماد بیش‌تری ابراز می‌داشته‌اند. بر عکس شهروندان مناطق غیر مدنی اصرار زیادی داشته‌اند که حکومت باید نظم و قانون بیش‌تری بر جامعه شان تحمیل کند. در مناطق غیر مدنی هر کسی انتظار دارد دیگران مقررات را نقض کنند و با احتمال بیش‌تری او خود قانون را نقض خواهد کرد (پاتنام، ۱۳۸۰).

همان‌گونه که ملاحظه شد پاتنام رابطه هنجارها، شبکه و اعتماد را بدین گونه می‌بینند که شبکه‌ها، هنجارها را تولید می‌کنند و سپس هنجارهای تولید شده خصوصاً هنجار معامله متقابل باعث ایجاد اعتماد می‌شوند.

بدین ترتیب بر اساس نظر پاتنام اگر جامعهٔ مدنی شکل گرفته باشد انتظار می‌رود افراد در شبکه‌های مشارکت مدنی گسترده‌ای فعالیت داشته باشند و در اثر آن، آن‌ها احساس

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

رضایت بیش‌تری از زندگی خود داشته باشند، به کارآمدی قانون ایمان داشته باشند، هنجار معاملهٔ متقابل به میزان زیادی در آن‌جا یافت شود، و شهروندان پیگیر اخبار جامعه باشند و اگر جامعه کم‌تر مدنی و بیش‌تر غیر مدنی باشد، احساس ناامنی، احساس بیگانگی و استثمارشدگی در سطح وسیعی شایع باشد، فرصت طلبی زیاد باشد و افراد بیش‌تری معتقد باشند که قانون ناکارآمد است.

پاتنام برای اندازه‌گیری مفهوم سرمایهٔ اجتماعی تعداد انجمن‌های داوطلبانه را در نظر گرفت. پیش فرض او این بود که انجمن‌های داوطلبانه، اعتماد اجتماعی را تولید می‌کنند اما نظرات او از جنبه‌های مختلفی مورد نقد قرار گرفته است: غیر دقیق بودن و عدم کارآیی هنگام تحلیل تجربی مفاهیم جامعهٔ مدنی و سرمایهٔ اجتماعی (ادوارز و فولی، ۱۳۸٤)، عدم دقت توضیح عمل‌کرد دولت منطقه‌ای و ربط دادن وضعیت فعلی به گذشته و تصور غلط از درس‌های تاریخی (سابتی، ۱۳۸٤) نمونه‌هایی از این انتقادات است.

به طور کلی منتقدان پاتنام از دو جهت بر کارهای او انتقاد وارد می‌کنند: ۱- انتقاد از نظریهٔ او به طورکلی این است که آیا سرمایهٔ اجتماعی واقعاً از فعالیت‌هایی که پاتنام ادعا می‌کند ایجاد می‌شود. آیا الگوهای اتصال دهنده (فعالیت‌های انجمنی و یا مشغولیت‌های اجتماعی)، سرمایهٔ اجتماعی را تولید می‌کنند؟ ۲- استفادهٔ خاص از مفهوم سرمایهٔ اجتماعی: آیا سرمایهٔ اجتماعی سودمند است؟ (موهان و موهان، ۲۰۰۲).

این تحقیق در پی آزمون نظریهٔ پاتنام است و سعی می‌کند بررسی کند جامعهٔ مدنی (خصوصاً انجمن‌های داوطلبانه به عنوان شبکه‌های مشارکت رسمی) چه رابطه‌ای با اعتماد اجتماعی دارد.

فرضیه‌های تحقیق

- کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو هستند دارای میزان اعتماد اجتماعی بیش‌تری هستند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

- میانگین متغیرهای مشارکت ذهنی، آگاهی از اخبار جامعه، احساس رضایت از زندگی، هنجار معاملهٔ متقابل و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون در بین افرادی که عضو انجمن‌های داوطلبانه هستند، بیش‌تر از افرادی است که عضو آن نیستند.
- میانگین متغیر احساس ناامنی، فرصت طلبی و احساس بیگانگی کسانی که عضو انجمن‌های داوطلبانه هستند کم‌تر از کسانی است که عضو آن نیستند.
- متغیرهایی از قبیل مشارکت ذهنی، آگاهی از اخبار جامعه، احساس رضایت از زندگی، هنجار معامله متقابل، و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون با اعتماد اجتماعی رابطهٔ مثبت و متغیرهایی از قبیل احساس ناامنی، فرصت طلبی، و احساس بیگانگی با اعتماد اجتماعی رابطهٔ منفی دارند.

روش شناسی

در این پژوهش، رابطهٔ بین عضویت در انجمن‌های داوطلبانه و میزان اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران در نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸٦ با استفاده از شیوهٔ پژوهشی پیمایش مورد بررسی قرار گرفت. برای جمع‌آوری اطلاعات بر اساس نظریه‌های موجود پرسش نامه‌ای تهیه شد و پس از آزمون اولیه و اصلاح، پرسش‌نامهٔ اصلی از طریق مراجعهٔ حضوری توزیع، و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری گردید.

جامعهٔ آماری و حجم نمونه

جامعهٔ آماری این پژوهش دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران در سال تحصیلی ۸٦/۸۷ و به میزان ۹۵۲٤ نفر بود.

حجم نمونهٔ تحقیق حاضر با استفاده از فرمول شمارهٔ (الف) برای جامعهٔ آماری مورد نظر به تعداد ۳۵۱ نفر تعیین شد. از آن جا که جامعهٔ آماری این تحقیق دارای طبقاتی بود،

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

لذا با مراجعه به آمار هر کدام از گروه‌ها و با استفاده از روش اپتی‌مم نیمن (ب) سهم هر یک از گروه‌ها تعیین گردید. بدین ترتیب سهم گروه دانشجویان عادی ۳۳۰، دانشجویان عضو انجمن‌های علمی ۵، دانشجویان عضو کانون‌های فرهنگی ۳ و دانشجویان عضو تیم‌های ورزشی ۱۳ نفر به دست آمد. اما با توجه به این که سهمیهٔ تخصیص یافته به طبقاتی که نشان‌گر عضویت در انجمن‌های داوطلبانه بودند، کم بود سهم هریک از این گروه‌ها به ۳۰ نفر افزایش پیدا کرد. در آخر، جهت اطمینان بیش‌تر تعداد ۵۰۰ پرسش‌نامه توزیع شد که از آن‌ها ٤٥٧ پرسشنامهٔ قابل قبول جمع‌آوری شد.

الف) $n=\frac{(\sum_{h=1}^{l} W_h S_h)^2}{v+\frac{1}{N}\sum_{h=1}^{l} W_h S_h^2}$؛ که در آن: (h :اندیس طبقه)؛ (l :تعداد طبقه)؛ (N_h : تعداد اعضای هر طبقه)؛ (S_h^2: واریانس صفت مورد بررسی در طبقهٔ h ام)؛ ($W_h=\frac{N_h}{N}$)؛ ($v=(a\bar{y})$)؛ و ($\alpha=$ (۰/۰۰۸): ضریب تغییرات مورد نظر برای صفت مورد بررسی است.

ب) $n_h=\frac{N_h S_h}{\sum N_h S_h}\times n$؛ (n_h : تعداد نمونه در هر طبقه)

بدین دلیل از این روش آماری برای به دست آوردن حجم نمونه استفاده شد که اندازهٔ طبقات برای مقایسهٔ آن‌ها با یکدیگر مهم بود و روش اپتی‌مم نیمن خصوصیاتی نظیر «درجهٔ دقت مورد نظر برای نمونه و میزان تغییر در جمعیت بر حسب خصوصیات اصلی مورد مطالعه» (دواس، ۷۸:۱۳۸۵) را در محاسبهٔ نمونه، لحاظ می‌کرد.

برای جمع‌آوری اطلاعات، از آن‌جا که اسامی دانشجویان در دسترس نبود از روش طبقه‌ای چند مرحله‌ای متناسب استفاده شد. طبق این روش به صورت متناسب سهمی بر اساس حجم دانشکده، رشته، جنس و سال ورود، تعیین شد و از نمونه تعیین شدهٔ اطلاعات جمع‌آوری گردید.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

اعتبار و روایی تحقیق

برای سنجش میزان اعتبار ابزار اندازه‌گیری از روش اعتبار صوری و برای سنجش میزان روایی پس از آزمون اولیه از آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان آلفای مقیاس‌های اندازه‌گیری شده از نظر آماری قابل قبول بود.

یافته‌ها

سیمای جامعهٔ آماری

این تحقیق بر اساس اطلاعات ٤٥٧ نفر پاسخ‌گو از دانشجویان دانشگاه مازندران شامل ۲۸۷ نفر زن (٦٣ درصد) و ۱۷۰ نفر مرد (۳۷ درصد) انجام شد که از آن‌ها ٤١٧ نفر (۹۲ درصد) مجرد و ۳٤ نفر (۸ درصد) متاهل بودند. دامنه تغییرات سن در جامعه آماری بین ۱۹ تا ۳۹ سال بوده است. بیشترین توزیع سنی از ۲۰ تا ۲۳ سال بود که ۷۵ درصد جمعیت را تشکیل می‌داد.

توصیف متغیرها

الف) اعتماد اجتماعی:

میزان اعتماد اجتماعی با ۱۲ گویهٔ در قالب مقیاس لیکرت مورد سنجش قرار گرفت و پس از تغییراتی برای همسان‌سازی مقیاس‌ها، مقیاسی ۲۰ امتیازی را تشکیل داد. بر اساس این مقیاس، میانگین پاسخ‌ها در حدود ۷/۰۲، انحراف معیار ۲/۹، بیش‌ترین فراوانی نمره‌ها عدد ۷/۹۲، و میانهٔ پاسخ‌ها عدد ۷/۰۸ بود. یعنی نیمی از پاسخ‌گویان امتیازی کم‌تر از ۷/۰۸ و نیمی دیگر امتیازی بیش از ۷/۰۸ گرفته‌اند. در کل این آماره‌ها نشان می‌دهند میزان اعتماد اجتماعی در سطح کم می‌باشد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

ب) عضویت انجمنی:

متغیر عضویت انجمنی بر اساس عضویت دانشجویان در انجمن‌های داوطلبانه موجود در دانشگاه مازندران سنجیده شد.

جدول شمارهٔ (۱) وضعیت مشارکت در انجمن‌های داوطلبانه

مشارکت انجمنی	مشارکت کل	انجمن علمی	کانون فرهنگی	تیم ورزشی	خیریه	شورای صنفی	انجمن اسلامی	هیأت‌های مذهبی	بسیج	عضویت در چند انجمن
عضو	۲۵۵ (۵۵/۸)	۸۱ (۱۷/۹)	۵۹ (۱۳/۱)	۷۹ (۱۷/۵)	۲۹ (٦/٤)	۵ (۱/۱)	۱۳ (۲/۹)	۲۵ (۵/۵)	۸٤ (۱۸/٦)	۸۳ (۱۸/۲)
غیر عضو	۱۹۷ (٤٤/۲)	۳۷۱ (۸۱/۱)	۳۹۳ (۸٦/۹)	۳۷۳ (۸۲/۵)	٤۲۳ (۹۳/٦)	٤٤۷ (۸۸/۹)	٤۳۹ (۹۷/۱)	٤۲۷ (۹٤/۵)	۳٦۸ (۸۱/٤)	
کل	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	٤۵۲ (۱۰۰)	
اظهار نشده	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	۵ (۱/۱)	

چنان‌که جدول شمارهٔ ۱ نشان می‌دهد تعداد عضویت در بسیج با ۸٤ نفر (۱۸/٦ درصد)، پس از آن عضویت در انجمن علمی با ۸۱ نفر (۱۷/۹ درصد) و تیم‌های ورزشی با ۷۹ نفر (۱۷/۵ درصد) بیش‌ترین میزان عضویت را نشان می‌دهد. توجه به داده‌های جدول هم‌چنین نشان می‌دهد که ۸۳ نفر (۱۸/۲ درصد) در چند انجمن به طور همزمان عضو بوده‌اند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

ج) دیگر متغیرها

از میان متغیرهای جامعه مدنی، میانگین متغیرهای احساس رضایت از زندگی و هنجار معاملهٔ متقابل، بالاتر از حد وسط و میانگین متغیرهای نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون و مشارکت ذهنی کم‌تر از حد وسط بود. به عبارت دیگر میزان نیمی از متغیرهای جامعه مدنی در سطحی بالا و نیمی دیگر در سطحی پایین قرار داشتند. دلیلی که می‌تواند در اینجا تأثیر گذار باشد گویه‌هایی است که این متغیرها را سنجیده‌اند. به عبارت دیگر در سنجش متغیرهای نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون و مشارکت ذهنی نظر پاسخ‌گویان در مورد مردم دیگر پرسیده شده است اما در سنجش متغیرهای احساس رضایت از زندگی و هنجار معاملهٔ متقابل نظر مردم در مورد وضعیت خود پرسیده شده است.

از میان متغیرهای جامعه غیر مدنی میانگین متغیرهای احساس بیگانگی و احساس ناامنی بالاتر از حد وسط و میانگین متغیر فرصت طلبی کم‌تر از حد وسط می‌باشد. در این‌جا، میزان فرصت طلبی احتمالاً به این دلیل کم می‌باشد که نظر پاسخ‌گویان در مورد فرصت طلبی خودشان سنجیده است.

آزمون فرضیه‌ها و بررسی رابطهٔ بین متغیرها:

جدول شمارهٔ (۲)نتایج آزمون این فرض را نشان می‌دهد که میانگین اعتماد اجتماعی کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو هستند بیش‌تر از کسانی است که عضو نیستند.

عضویت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدارT	سطح معنی داری
غیر عضو	۱۷۸	٦/۸	۲/۹۲	-۱/۱٤۲	۰/۲٥٤
عضو	۲۲۹	۷/۱	۲/۸٤		

همان‌گونه که داده‌های جدول شمارهٔ (۲) نشان می‌دهد میانگین اعتماد اجتماعی کسانی که عضو انجمن‌های داوطلبانه بودند کمی بیش‌تر از میانگین کسانی بود که در انجمن‌های

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

داوطلبانه عضو نبودند ولی این تفاوت میانگین از لحاظ آماری معنا دار نبود. بدین ترتیب این فرض که، کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو هستند دارای میزان اعتماد اجتماعی بیش‌تری هستند، رد می‌شود.

تعداد انجمن‌های داوطلبانه و میزان عضویت در آن‌ها نشان دهندهٔ غنای جامعهٔ مدنی است. توکویل آن‌ها را از عواملی می‌دانست که می‌توانند باعث شوند برابری و آزادی توأمان وجود داشته باشند (جلایی‌پور، ۱۳۸٤؛ بودن، ۱۳۸۳؛ طاهایی، بی تا). پاتنام نیز تفاوت میزان اعتماد اجتماعی مناطق مختلف ایتالیا را به وجود انجمن‌های داوطلبانه وابسته می‌دانست. اما نظر او در تحقیق حاضر تأیید نشد. بدین ترتیب صرفاً وجود انجمن‌های داوطلبانه را نمی‌توان عامل مستقیم ایجاد اعتماد اجتماعی در هر مطالعه‌ای دانست و باید به خصوصیات هر کدام از انجمن‌ها و میزان دیگر متغیرهای جامعهٔ مدنی نیز توجه کرد.

جدول شمارهٔ (۳) نتایج آزمون این فرض را نشان می‌دهد که میانگین دیگر متغیرهای جامعهٔ مدنی نظیر مشارکت ذهنی، آگاهی از اخبار جامعه، احساس رضایت از زندگی، هنجار معامله متقابل و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون در بین افرادی که عضو انجمن‌های داوطلبانه هستند بیش‌تر از افرادی است که عضو نیستند.

متغیر	عضو انجمن			غیر عضو			مقدار T	سطح معناداری
	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار		
مشارکت ذهنی	۲۵۲	٦/٤۰	۳/۹۳	۱۹۰	۵/۷٤	۳/۷۲	-۱/۷۸	۰/۰۷۵
احساس رضایت از زندگی	۲٤۰	۱۳/۷۵	۳/۵۵	۱۸۷	۱۲/٦۲	۳/۸۹	-۳/۱۳	۰/۰۰۲
هنجار معاملهٔ متقابل	۲۵۲	۱٦/۲۸	۲/۸۳	۱۹۱	۱۵/٦۵	۳/۲۷	-۲/۱۲	۰/۰۳۵
نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون	۲۵۱	۷/۱۳	٤	۱۹۳	٦/۲۹	۳/۸۸	-۲/۲۳	۰/۰۲٦
آگاهی از اخبار جامعه به طور کلی	۲۵٤	۲/۸۸	۱/۳٤	۱۹٤	۲/۵۳	۱/۲۵	-۲/۷۷	۰/۰۰٦
روزنامه خوانی	۲۵۵	۱۵۹/۸۳	۲٤۸/٦۵	۱۹۷	۹۵/۵٤	۱۲۲/۳۸	-۳/٦۰	۰/۰۰۰

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

چنان‌چه داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد، میانگین متغیرهایی کـه انتظـار مـی‌رود در جامعهٔ مدنی یافت شوند شامل مشارکت ذهنی، احساس رضایت از زندگی، هنجار معاملـه متقابل، نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون، آگـاهی از اخبـار جامعـه، و روزنامـه خـوانی کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو بودند بیش‌تر از کسانی بود در این انجمن‌ها عضو نبودند و تفاوت میانگین این متغیرها به جز متغیر مشارکت ذهنی از نظر آماری معنادار بود. بدین ترتیب این فرض که میـانگین متغیرهـای جامعـهٔ مـدنی در بـین افـرادی کـه عـضو انجمن‌های داوطلبانه هستند، بیش‌تر از افرادی است کـه عـضو نیـستند بـه جـز در مـورد مشارکت ذهنی تأیید می‌شود.

جدول شمارهٔ (٤) نتایج آزمون این فرض را نشان می‌دهد که میـانگین متغیـر احـساس ناامنی، فرصت طلبی و احساس بیگانگی کسانی که عضو انجمن‌های داوطلبانه هستند کم‌تر از کسانی است که عضو نیستند.

متغیر	عضو انجمن			غیر عضو			مقدارT	سطح معنی داری
	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار		
احساس ناامنی	۲۵۲	۱٤/۹۸	۳/۳۸	۱۹۰	۱۵/۷۸	۳/۱٦	۲/٤	۰/۰۱۷
فرصت طلبی	۲٤۰	۵/٤۱	۲/۹٦	۱۹۰	٦/۰۸	۲/۹۹	۲/۳۰	۰/۰۲۲
احساس بیگانگی	۲۵۲	۱۲/۹۲	٤/٦۷	۱۹۲	۱۳/۸۲	٤/۰۵	۲/۱٦	۰/۰۳۱

چنان‌چه داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد، میانگین متغیرهایی کـه انتظـار مـی‌رود در جامعهٔ مدنی کم‌تر یافت شوند شامل احساس ناامنی، احـساس فرصـت طلبـی و احـساس بیگانگی کسانی که در انجمن‌های داوطلبانـه عـضو بودنـد کـم‌تـر از کـسانی بـود در ایـن انجمن‌ها عضو نبودند و تفاوت میانگین این متغیرها از نظر آماری معنادار بود. بدین ترتیب این فرض که میانگین متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی کسانی که عـضو انجمـن‌هـای داوطلبانـه هستند کم‌تر از کسانی است که عضو آن‌ها نیستند، تأیید می‌شود.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

جدول شمارهٔ (۵) نتایج آزمون این فرض را نشان می‌دهد که متغیرهایی از قبیل مشارکت ذهنی، احساس رضایت از زندگی، هنجار معاملهٔ متقابل، نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون و آگاهی از اخبار جامعه با اعتماد اجتماعی رابطهٔ مثبت و متغیرهای احساس ناامنی، فرصت طلبی، احساس بیگانگی، با اعتماد اجتماعی رابطهٔ منفی دارند.

جدول شمارهٔ (۵) نتایج سنجش همبستگی متغیرهای فرضیه‌های فوق با اعتماد اجتماعی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	میزان همبستگی	سطح معنی داری	جهت رابطه	تأیید یا عدم تأیید
مشارکت ذهنی	اعتماد اجتماعی	/٤١٦	۰/۰۰۰	مثبت	تأیید
رضایت از زندگی	اعتماد اجتماعی	/۱۷۳	۰/۰۰۱	مثبت	تأیید
هنجار معامله متقابل	اعتماد اجتماعی	/۳۰۷	۰/۰۰۰	مثبت	تأیید
نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون	اعتماد اجتماعی	/۵۱۲	۰/۰۰۰	مثبت	تأیید
آگاهی از اخبار جامعه	اعتماد اجتماعی	۰/۱۱۵	۰/۰۲۱	مثبت	تأیید
احساس ناامنی	اعتماد اجتماعی	-/۳۵۸	۰/۰۰۰	منفی	تأیید
فرصت طلبی	اعتماد اجتماعی	-/۰۹٦	/۰۵۷	منفی	عدم تأیید
احساس بیگانگی	اعتماد اجتماعی	-/۵۰۵	۰/۰۰۰	منفی	تأیید

بر اساس داده‌های جدول فوق مشاهده می‌شود که میزان متغیر اعتماد اجتماعی با متغیرهایی از قبیل مشارکت ذهنی، احساس رضایت از زندگی، هنجار معامله متقابل و نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون رابطهٔ مثبت و معنادار دارد. به عبارت دیگر با افزایش

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

هر کدام از آن‌ها اعتماد اجتماعی نیز افزایش می‌یابد و با کاهش هر کدام از آن‌ها اعتماد اجتماعی نیز کاهش پیدا می‌کند. رابطهٔ اعتماد اجتماعی با متغیرهای احساس ناامنی و احساس بیگانگی نیز معنادار و منفی می‌باشد. یعنی با افزایش هر کدام دیگری کاهش می‌یابد.

بدین ترتیب فرضیه‌های فوق به جز در مورد فرصت طلبی تأیید می‌شود.

رگرسیون اعتماد اجتماعی

جدول (٦) رگرسیون اعتماد اجتماعی به روش گام به گام[1]

نام متغیر	ضریب B	ضریب استاندارد شدهٔ بتا	T	معنا داری	آماره‌های هم خطی		R	R^2	R^2 تعدیل شده
					تولرانس	VIF			
مقدار ثابت	٧٥٥/٥	-	١٩/٥	٠٠٠/٠	–	–	٦٢/٠	٣٨٨/٠	٣٨/٠
نگرش مثبت به اجرای قانون	٢٠٥/٠	٢٩٠/٠	٩٧/٤	٠٠٠/٠	٥٧/٠	٧٥/١			
هنجار معاملهٔ متقابل	٢١٨/٠	٢٣٢/٠	١٣/٥	٠٠٠/٠	٩٥/٠	٠٥/١			
احساس بیگانگی	١٣٧/٠-	٢١٤/٠-	٥٥/٣-	٠٠٠/٠	٥٤/٠	٨٦/١			
احساس ناامنی	١٢٧/٠-	١٥٣/٠-	٢١/٣-	٠٠١/٠	٨٦/٠	١٧/١			

میزان F کل مدل: ٥٠/١٢٥ معناداری کل مدل: ٠/٠٠٠

1. Stepwise

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول بالا میزان F این آزمون ۵۰/۱۲۵ و میزان معناداری آن در سطح ۰/۰۰۰ بوده و نشان دهندهٔ معناداری کل آزمون می‌باشد. به عبارت دیگر نتایج این آزمون قابل تحلیل می‌باشد.

چنان که ملاحظه می‌شود چهار متغیر مستقل نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون، هنجار معاملهٔ متقابل، احساس بیگانگی و احساس ناامنی به ترتیب اهمیت، بر اعتماد اجتماعی مؤثر هستند و به میزان ۳۸ درصد تغیرات واریانس آن را تبیین می‌کنند. در این میان دو متغیر مستقل نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون و هنجار معامله متقابل هم به ترتیب دارای اهمیت بیش‌تری هستند و هم تأثیر مثبتی بر اعتماد اجتماعی دارند. اما دو متغیر احساس بیگانگی و احساس ناامنی دارای تأثیری منفی بر متغیر وابسته هستند.

نتیجه‌گیری

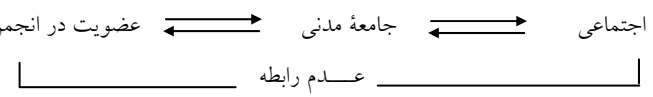
هدف از این تحقیق بررسی رابطهٔ بین اعتماد اجتماعی و جامعهٔ مدنی (با تأکید بر عضویت در انجمن‌های داوطلبانه) بر اساس نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی پاتنام بود. چنان که یافته‌های این تحقیق نشان دادند میانگین متغیرهای جامعهٔ مدنی (احساس رضایت از زندگی، نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون، هنجار معامله متقابل و پی‌گیری اخبار جامعه) کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو بودند، بیش‌تر از کسانی بود که در این انجمن‌ها عضویت نداشتند. در این زمینه میانگین متغیرهایی که نشان‌گر جامعهٔ غیر مدنی هستند یعنی احساس ناامنی، فرصت طلبی و احساس بیگانگی کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضویت داشتند به طور معناداری کم‌تر از کسانی بود که در این انجمن‌ها عضو نبودند. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که اعضای انجمن‌های داوطلبانه دارای میزان بیش‌تری از متغیرهای جامعه مدنی و میزان کم‌تری از متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی هستند.

از طرف دیگر، متغیرهای جامعهٔ مدنی نظیر مشارکت ذهنی، احساس رضایت از زندگی، هنجار معاملهٔ متقابل، نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون و آگاهی از اخبار جامعه

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

نیز با اعتماد اجتماعی رابطهٔ مستقیم و معنادار و متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی یعنی احساس ناامنی و احساس بیگانگی با اعتماد اجتماعی رابطهٔ منفی و معنادار داشتند. اما مقایسهٔ میانگین اعتماد اجتماعی کسانی که عضو انجمن‌های داوطلبانه بودند و کسانی که عضو آن‌ها نبودند از لحاظ آماری معنادار نبود. به عبارت دیگر نمی‌توان گفت میزان اعتماد اجتماعی کسانی که در انجمن‌های داوطلبانه عضو هستند و کسانی که عضو نیستند، تفاوت معناداری دارد.

بر این اساس، رابطهٔ متغیرهای جامعهٔ مدنی و انجمن‌های داوطلبانه با اعتماد اجتماعی دارای نوعی ناهماهنگی است. یعنی انجمن‌های داوطلبانه با دیگر متغیرهای جامعهٔ مدنی رابطهٔ مستقیم و معنادار و متغیرهای جامعهٔ مدنی نیز با اعتماد اجتماعی رابطهٔ مستقیم و معنادار دارند اما بین اعتماد اجتماعی و انجمن‌های داوطلبانه رابطه‌ای وجود ندارد.

دلیلی که شاید بتوان برای درک وجود این ناهماهنگی ذکر کرد میزان کم متغیرهای جامعهٔ مدنی است که با اعتماد اجتماعی رابطهٔ مثبت دارند و همان طور میزان به نسبت زیاد متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی است که با اعتماد اجتماعی رابطهٔ منفی دارند.

	جامعهٔ مدنی		جامعهٔ غیر مدنی	
متغیر	نگرش مثبت به اجرای قانون	هنجار معامله متقابل	احساس ناامنی	احساس بیگانگی
میانگین	٦/٨٢	١٦/٠٢	١٥/٣٢	١٣/٢٩

چنان که در جدول فوق مشاهده می‌کنیم از میان چهار متغیر تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی، دو مورد به جامعهٔ مدنی و دو مورد به ویژگی‌های جامعهٔ غیر مدنی مربوط می‌شود. میزان متغیرهای جامعهٔ غیر مدنی هر دو در سطح متوسط به بالا هستند، اما تنها

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

متغیر هنجار معاملهٔ متقابل جامعهٔ مدنی در سطح بالایی قرار دارد و متغیر نگرش مثبت به اجرای قانون در سطح پایینی قرار دارد (حتی اگر از نحوهٔ سنجش گویه‌ها صرف نظر کنیم، سه متغیر از چهار متغیر نشان دهندهٔ قدرت کم جامعهٔ مدنی است). بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت هر چند اعضای انجمن‌های داوطلبانه بیش از غیر عضوها دارای اعتماد اجتماعی بوده‌اند، اما این انجمن‌ها به تنهایی و به صورت تک علتی قادر نبوده‌اند عواملی که بر اعتماد اثر دارند را به میزان زیادی تحت تأثیر قرار دهند.

به طور کلی در پژوهش حاضر مشاهده شد انجمن‌های داوطلبانه بر اعتماد اجتماعی تأثیر معناداری نداشتند. به عبارت دیگر، صرف عضویت فرد در انجمن‌های داوطلبانه نمی‌توانست سبب اعتماد او به افراد جامعه شود. البته لازم به ذکر است که در این تحقیق صرفاً بر نوع خاصی از انجمن‌ها که از نوع دانشجویی هستند تأکید شده بود و مشاهده شد که این نوع انجمن‌ها بر اعتماد اجتماعی تأثیر چندانی ندارند. احتمالاً نوع انجمن‌های داوطلبانه، اهداف آن‌ها، ساختار درونی آن‌ها (از جهت برخورداری از ساختار سلسله مراتبی یا افقی)، و هم‌چنین حوزهٔ عمل‌کرد آن‌ها ممکن است بر اعتماد اجتماعی تأثیر داشته باشد. بررسی تأثیر ماهیت و عمل‌کرد انجمن‌های داوطلبانه بر اعتماد اجتماعی موضوع مهمی است و می‌تواند برای تحقیقات آتی در این زمینه مورد توجه سایر محققان اجتماعی قرار گیرد. در این زمینه می‌توان انجمن‌های داوطلبانه را به صورت مقایسه‌ای مورد بررسی قرار داد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

منابع و مآخذ References

- ادوارز، رابرت و مایکل فولی(۱۳۸٤)، **جامعهٔ مدنی و سرمایهٔ اجتماعی، فراتر از آراء پاتنام، در سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه** به کوشش کیان تاجبخش، (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان)، تهران: نشر شیرازه
- افه، کلاوس (۱۳۸٤)، **چگونه می‌توان به شهروندان اعتماد داشت؟**، سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، به کوشش کیان تاجبخش، (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان)، تهران: نشر شیرازه
- احمدی فیروز جاهی، و حسن صدیقی و محمد علی محمدی (۱۳۸۵)، مقایسه مولفه‌های سرمایهٔ اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید روستایی، **فصلنامهٔ رفاه اجتماعی**، سال ششم، شماره ۲۳، ۱۱۱-۹۳
- بودن، ریمون (۱۳۸۳)، **مطالعاتی در آثار جامعه شناسان کلاسیک۱**، (ترجمه باقر پرهام)، تهران: نشر مرکز
- پاتنام، رابرت (۱۳۸٤)، **جامعهٔ برخوردار**، سرمایهٔ اجتماعی و زندگی عمومی، سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، به کوشش کیان تاجبخش، (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان)، تهران: نشر شیرازه (۱۳۸۰)،
- **دموکراسی و سنت‌های مدنی** (تجربه ایتالیا و درس‌هایی برای کشورهای در حال گذار)، (ترجمه محمد تقی دلفروز)، تهران: روزنامه سلام
- تاجبخش، کیان (۱۳۸٤)، **مصاحبه با پاتنام**، در سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه به کوشش کیان تاجبخش، (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان)، تهران: نشر شیرازه
- جلایی‌پور، حمیدرضا (۱۳۸٤)، اندیشه دوتوکویل؛ رهایی بخشی ایمان مذهبی در جامعهٔ مدرن با اشاره به ایران، **فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات**، سال اول، شماره ٤، پاییز و زمستان ۱۳۸٤
- چلبی، مسعود (۱۳۸٤)، جامعه شناسی نظم، تهران: نشر نی
- دواس، دی. ای (۱۳۸۵)، **پیمایش در تحقیقات اجتماعی**، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران: نشر نی.
- روشنفکر، پیام و محمد سعید ذکایی (۱۳۸۵)، جوانان، سرمایه اجتماعی و رفتارهای داوطلبانه، **فصلنامهٔ رفاه اجتماعی**، سال ششم، شماره ۲۳، ۱٤٦-۱۱۳

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

منابع و مآخذ References

- زاهد زاهدانی، سعید و سعیده گروسی (۱۳۸۱)، هیات‌های مذهبی و تشکل‌های صنفی به مثابهٔ سازمان‌های غیردولتی مطالعه موردی دوره قاجار، **مجله مطالعات و پژوهشهای دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان**، شماره ۳۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۱
- سابتی، فلیپو (۱۳۸٤)، **وابستگی به مسیر و فرهنگ مدنی**، درس‌هایی از ایتالیا درباره تفسیر تجربه اجتماعی، در سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه به کوشش کیان تاجبخش، (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان)، تهران: نشر شیرازه
- سرایی حسن و زهرا قاسمی (۱۳۸۱)، گونه شناسی انجمن‌های داوطلبانه در ایران (پژوهشی در انجمن‌های حمایتی)، **مجلهٔ جامعه‌شناسی ایران**، دوره چهارم، شماره ٤، ۱۳۸۱، ٥٦-۲٦
- شارع‌پور، محمود (زیر چاپ)، تحلیل جامعه شناختی اعتماد اجتماعی
- (۱۳۸٥)، **ابعاد و کارکردهای سرمایهٔ اجتماعی و پیامدهای حاصل از فرسایش آن**، بررسی مسائل اجتماعی ایران، تهران: پیام نور
- طاهایی، سید جواد (بی تا)، دین و انقلاب (مقدمه‌ای بر گفتگوی امام و توکویل)، **نمایه پژوهش**، شماره هفت و هشت، صفحه ۷٤-٦٤
- فیلد، جان (۱۳۸٦)، **سرمایهٔ اجتماعی**، (ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضانی)، تهران: انتشارات کویر
- موسوی، میرطاهر (۱۳۸٥)، مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی، **فصلنامهٔ رفاه اجتماعی**، سال ششم، شماره ۲۳، ۹۲-٦۷
- ناطق‌پور، محمد جواد و سید احمد فیروزآبادی (۱۳۸٤)، سرمایهٔ اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، **مجلهٔ جامعه‌شناسی ایران**، دوره ششم، شماره٤
- Ferlander, Sara (2007), **The Importance of Different Forms of Social Capital for Health**, Acta Sociologica 2007; 50; 115-128
- Fukuyama, Francis(2001), Social capital, civil society and development, **Third World Quarterly**, Vol 22, No 1, pp 7– 20
- Mohan, Giles and John Mohan(2002), **Placing social capital**, Prog Hum Geogr 2002; 26; 191-210

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]

References

منابع و مآخذ

- Newton, Kenneth (2001), Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy, **International Political Science Review** 2001; 22; 201-214
- Osgood, Maggie and Bie Nio Ong (2001), Social capital formation and development in marginal communities, with reference to post-Soviet societies, **Progress in Development Studies** 2001; 1; 205-219
- Paxton, Pamela (2007), Association Memberships and Generalized Trust: A Multilevel Model Across 31 Countries, **Social Forces**. Volume 86, Number 1, September 2007, 47-76
- Rotolo, Thomas (1999), Trends in Voluntary Association Participation, **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly** 1999; 28; 199-212
- Smith, Stephen, Samuel and Jessica Kulynych (2002), It May be Social, But Why is it Capital? The Social Construction of Social Capital and the Politics of Language, **Politics Society** 2002; 30; 149-186

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-27]